

Rozdział 4

Kompetencja jurysdykcyjna państwa

I. Wprowadzenie

§ 1. Termin: **kompetencja jurysdykcyjna** w rozważanym tu znaczeniu odnosi się do jednego z atrybutów państwa. Jego istotą jest uprawnienie do **władczego kształtowania sytuacji faktycznej i prawej osób oraz rzeczy**.

§ 2. Wyróżnia się trzy typy kompetencji jurysdykcyjnej państwa:

- 1/ **ustawodawczą** – czyli kompetencję w zakresie stanowienia prawa,
- 2/ **wykonawczą** – czyli kompetencję w zakresie egzekwowania obowiązującego prawa,
- 3/ **sądowniczą** – czyli kompetencję sądów danego państwa do rozstrzygania wnoszonych doń spraw.

§ 3. Pytanie o zakres **jurysdykcji ustawodawczej** danego państwa jest jednocześnie pytaniem o to, w stosunku do kogo i do czego państwo jest uprawnione rozciągać przepisy stanowionego przez siebie prawa (np. komu państwo może nakazać, albo zakazać określonego postępowania). Otóż państwu przysługuje w danym przypadku jurysdykcja ustawodawcza, o ile między nim a określoną osobą, rzeczą lub zdarzeniem występuje **łącznik jurysdykcyjny (podstawa jurysdykcji)**. Istnieją dwie główne podstawy jurysdykcji państwa:

- a/ **terytorialna** (terytorialny wymiar jurysdykcji),
- b/ **personalna** (personalny wymiar jurysdykcji).

§ 3.2 **Terytorialny wymiar** jurysdykcji ustawodawczej implikuje uprawnienie państwa do stanowienia prawa odnoszącego się do wszystkich osób i rzeczy na jego terytorium. Uprawnienie to ma charakter co do zasady:

a/ **pełny** - tzn., że państwo uprawnione jest do regulowania w wybrany przez siebie sposób wszelkich zjawisk zachodzących na jego terytorium. Ograniczenia tej swobody mogą jednak wynikać z prawa międzynarodowego (zarówno traktatowego, jak i zwyczajowego), np. z praw człowieka (niektóre umowy międzynarodowe gwarantują jednostkom wolność wyznania itd.), prawa dyplomatycznego i konsularnego (zwolnienia celne i podatkowe przysługujące dyplomatom itd.),

b/ **wyłączny** - tzn., że uprawnienie do władczego regulowania zjawisk zachodzących na terytorium danego państwa nie przysługuje innemu państwu. Ograniczenia owej wyłączności wynikają z prawa międzynarodowego i wiązać się mogą np. z: dzierżawami terytorium, zawieraniem umów międzynarodowych w sprawie stacjonowania obcych sił zbrojnych (stanowiących dla przykładu, że państwo wysyłające sprawuje jurysdykcję karną i dyscyplinarną nad członkami swych sił zbrojnych w państwie przyjmującym), umowami ustanawiającymi szczególne reżimy

terytorialne (np. dotyczącymi rzek międzynarodowych) albo z faktem, że stosowane na danym terytorium przepisy państwa obcego nie godzą w jurysdykcję oraz interesy suwerena (np. przepisy określające okręgi wyborcze dla obywateli państwa X biorących udział w głosowaniu na terytorium państwa Y).

§ 3.3 Powszechnie przyjmuje się, że terytorialny wymiar jurysdykcji ustawodawczej państwa znajduje odzwierciedlenie w dwóch zasadach:

a/ **zasadzie subiektywnej jurysdykcji terytorialnej** – wykonywanej przez państwo, na terytorium którego pewne zdarzenie zostało zainicjowane, ale ostatecznie sfinalizowane poza tym terytorium.

b/ **zasadzie obiektywnej jurysdykcji terytorialnej** – wykonywanej przez państwo, na terytorium którego sfinalizowane zostało pewne zdarzenie zainicjowane poza tym terytorium.

Obie zasady przewidziane zostały w polskim Kodeksie karnym. W art. 6 § 2 (uzupełniającym art. 5 K.k.) przyjęto tzw. zasadę „wielomiejscowości” popełnienia czynu zabronionego.

§ 4. **Personalny wymiar** jurysdykcji ustawodawczej implikuje uprawnienie państwa do stanowienia prawa odnoszącego się do jego obywateli, niezależnie od miejsca ich pobytu (tzw. **zasada czynnego zwierzchnictwa personalnego**).

Wariantem zasady czynnego zwierzchnictwa personalnego jest zasada **biernego zwierzchnictwa personalnego** (która związana jest zasadniczo z zakresem stosowania ustaw karnych) - zgodnie z którą państwo, którego obywatel stał się ofiarą czynu popełnionego poza jego terytorium przez cudzoziemca, uprawnione jest do stosowania swej ustawy karnej w stosunku do sprawcy.

Polski Kodeks karny odzwierciedla zarówno czynną, jak i bierną zasadę zwierzchnictwa personalnego (art. 109-112 K.k.), ograniczając jednak ich stosowanie wymogiem istnienia **podwójnego zagrożenia karnego** (art. 111-112 K.k.).

§ 5. W praktyce jurysdykcja ustawodawcza państwa wykonywana jest także w oparciu o podstawy inne, niż łącznik terytorialny i personalny. Jurysdykcja ustawodawcza może być mianowicie wykonywana:

a/ w oparciu o **zasadę jurysdykcji ochronnej**,

b/ w oparciu o **zapis zawarty w umowie międzynarodowej**.

§ 5.2 W oparciu o **zasadę jurysdykcji ochronnej** państwo może stanowić prawo odnoszące się do aktów dokonanych przez cudzoziemców poza jego terytorium, jeżeli godzą one w ważny interes państwowy. Powszechnie przyjmuje się, że zasada może być stosowana do takich czynów, jak np. szpiegostwo, czy fałszowanie dokumentów urzędowych.

Polski Kodeks karny odzwierciedla zasadę jurysdykcji ochronnej w art. 110 § 1, ograniczając jednak jej stosowanie wymogiem istnienia **podwójnego zagrożenia karnego** (art. 111-112 K.k.).

§ 5.3. W pewnych przypadkach z umowy międzynarodowej może wynikać obowiązek państwa w zakresie ścigania i sądenia na gruncie przepisów własnego prawa sprawców określonych czynów, nawet jeżeli nie istnieje żadna z opisanych wyżej podstaw wykonywania jurysdykcji ustawodawczej (zob. art. 113 K.k.).

§ 5.4 W braku opisanych wyżej podstaw wykonywania jurysdykcji ustawodawczej niektóre państwa rozciągają przepisy własnych ustaw karnych w stosunku do sprawców zbrodni godzących w interes całej społeczności międzynarodowej (np. zbrodni ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości), działając w oparciu o tzw. **zasadę represji wszechświatowej (jurysdykcji uniwersalnej)**. **Kwestia zgodności przedmiotowej zasady z prawem międzynarodowym jest jednak niezwykle kontrowersyjna.**

§ 5.5 Podstawy sprawowania jurysdykcji ustawodawczej mogą w praktyce nakładać się na siebie w tym znaczeniu, że dwa bądź więcej państw uprawnione będą do dokonania kwalifikacji tego samego zdarzenia (na podstawie przepisów krajowych) w oparciu o różne podstawy sprawowania jurysdykcji ustawodawczej.

§ 6. Problematyka zakresu **jurysdykcji wykonawczej** państwa sprowadza się do jednej zasady: jurysdykcja wykonawcza państwa **ma charakter ściśle terytorialny**. Znaczy to, że dane państwo nie może na terytorium państwa obcego działać w celu egzekwowania własnego prawa bez zgody tego drugiego państwa (która może być wyrażona *ad hoc*, ale może także wynikać np. z umowy w sprawie stacjonowania sił zbrojnych lub umowy dzierżawy terytorium). Z drugiej strony, jurysdykcja wykonawcza państwa na swoim terytorium ma charakter zasadniczo pełny; pewne ograniczenia mogą wynikać np. z norm prawa dyplomatycznego i konsularnego (*vide*: nietykalność osobista przedstawicieli dyplomatycznych).

§ 7. W przypadku **jurysdykcji sądowniczej** wyodrębnić można (w znacznym uproszczeniu):

a/ **jurysdykcję sądów danego państwa w sprawach cywilnych** – w tej mierze zakres kompetencji sądów do rozpoznawania spraw jest w zasadzie swobodnie określany przez państwa. Prawo międzynarodowe przewiduje pewne ograniczenia w dotyczące immunitetów dyplomatycznych oraz konsularnych, jak również immunitetu suwerennego państwa.

b/ **jurysdykcję w sprawach karnych** – w tym przypadku jurysdykcja sądownicza jest zasadniczo pochodną jurysdykcji ustawodawczej.

II. Dokumenty

1. Kodeks karny

(Dz.U. z 1997 r., nr 88, poz. 553 z późn. zmian. i sprost.)

Art. 5. Ustawę karną polską stosuje się do sprawcy, który popełnił czyn zabroniony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak również na polskim statku wodnym lub

powietrznym, chyba że umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita Polska jest stroną, stanowi inaczej.

Art. 6 § 2. Czyn zabroniony uważa się za popełniony w miejscu, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany, albo gdzie skutek stanowiący znamię czynu zabronionego nastąpił lub według zamiaru sprawcy miał nastąpić.

Art. 109. Ustawę karną polską stosuje się do obywatela polskiego, który popełnił przestępstwo za granicą.

Art. 110. § 1. Ustawę karną polską stosuje się do cudzoziemca, który popełnił za granicą czyn zabroniony skierowany przeciwko interesom Rzeczypospolitej Polskiej, obywatela polskiego, polskiej osoby prawnej lub polskiej jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej oraz do cudzoziemca, który popełnił za granicą przestępstwo o charakterze terrorystycznym.

§ 2. Ustawę karną polską stosuje się w razie popełnienia przez cudzoziemca za granicą czynu zabronionego innego niż wymieniony w § 1, jeżeli czyn zabroniony jest w ustawie karnej polskiej zagrożony karą przekraczającą 2 lata pozbawienia wolności, a sprawca przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i nie postanowiono go wydać.

Art. 111. § 1. Warunkiem odpowiedzialności za czyn popełniony za granicą jest uznanie takiego czynu za przestępstwo również przez ustawę obowiązującą w miejscu jego popełnienia.

§ 2. Jeżeli zachodzą różnice między ustawą polską a ustawą obowiązującą w miejscu popełnienia czynu, stosując ustawę polską, sąd może uwzględnić te różnice na korzyść sprawcy.

§ 3. Warunek przewidziany w § 1 nie ma zastosowania do polskiego funkcjonariusza publicznego, który pełniąc służbę za granicą popełnił tam przestępstwo w związku z wykonywaniem swoich funkcji, ani do osoby, która popełniła przestępstwo w miejscu nie podlegającym żadnej władzy państwowej.

Art. 112. Niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia czynu zabronionego, ustawę karną polską stosuje się do obywatela polskiego oraz cudzoziemca w razie popełnienia:

1) przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu wewnętrznemu lub zewnętrznemu Rzeczypospolitej Polskiej,

1a) przestępstwa pomówienia Narodu Polskiego,

2) przestępstwa przeciwko polskim urządům lub funkcjonariuszom publicznym,

3) przestępstwa przeciwko istotnym polskim interesom gospodarczym,

4) przestępstwa fałszywych zeznań złożonych wobec urzędu polskiego,

5) przestępstwa, z którego została osiągnięta, chociażby pośrednio, korzyść majątkowa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 113. Niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia przestępstwa, ustawę karną polską stosuje się do obywatela polskiego oraz cudzoziemca, którego nie postanowiono wydać, w razie popełnienia przez niego za granicą przestępstwa, do którego ścigania Rzeczpospolita Polska jest zobowiązana na mocy umów międzynarodowych.

III. Kazusy

Kazus 1

Art. 200 § 1 Kodeksu karnego z 1997 roku stanowi:

„Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12”.

W dniu 13 marca 2006 roku policja w Warszawie zatrzymała osiemnastoletniego Mohammeda Rhazę Shiraziego, obywatela Iranu, pod zarzutem popełnienia czynu z art. 200 § 1 kk na czternastoipółletniej Naseem Hassan, córce I sekretarza ambasady Arabii Saudyjskiej w Warszawie. Akt oskarżenia przeciwko Shiraziemu trafił do Sądu Rejonowego w Warszawie. W toku postępowania obrońca Shiraziego zakwestionował możliwość prowadzenia postępowania przez władze polskie wskazując, że zarówno wobec sprawcy, jak i domniemanej ofiary powinno mieć zastosowanie ich prawo ojczyście (odpowiednio irańskie i saudyjskie) nie zaś prawo polskie, zaś oba te porządki prawne penalizują akty seksualne z osobami poniżej czternastego roku życia, nie jest więc spełniony wymóg podwójnej karalności, niezbędny do prowadzenia postępowania karnego przeciwko cudzoziemcowi. Ponadto zarówno sprawca, jak i domniemana ofiara w akcie uczestniczyli dobrowolnie.

Jakie będzie rozstrzygnięcie Sądu Rejonowego w przedmiocie jurysdykcji?

Kazus 2

W styczniu 2005 roku rząd Wenezueli ujawnił, że jeden z przywódców marksistowskich Rewolucyjnych Sił Zbrojnych Kolumbii (FARC) Rodrigo Granda został uprowadzony w centrum wenezuelskiej stolicy Caracas przez agentów kolumbijskich i amerykańskich, korzystających z pomocy wojskowych wenezuelskich, których udało się owym agentom skorumpować. Rząd w Bogocie przyznał, że wypłacił bliżej nieokreślonym „agentom” nagrodę za dostarczenie do miejscowości Cucuta na terytorium Kolumbii wysokiego rangą przedstawiciela FARC. Rząd kolumbijski wskazał jednocześnie, że przeciwko Rodrigo Granda odpowiednie organy państwowe wszczęły postępowanie karne: zarzucano mu m. in. popełnienie zbrodni: ludobójstwa oraz szpiegostwa. Władze kolumbijskie podniosły również, że wielokrotnie zwracały się do władz wenezuelskich z wnioskiem o wydanie p. Granda na podstawie obowiązującej między obu państwami umowy o ekstradycji. Władze wenezuelskie wszelkie wnioski w tej mierze pozostawiały bez rozpoznania.

Czy Kolumbia naruszyła prawo międzynarodowe?

Kazus 3

Zgodnie z art. 189 § 1 Kodeksu karnego z 1997 roku: *„Kto pozbawia człowieka wolności, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”*. Niejaki D.Z. (ps. „Spięty”) - posiadający podwójne polsko-niemieckie obywatelstwo, mieszkaniec Wołomina – w czasie pobytu we Francji pozbawił wolności niejakiego A.Sz. (ps. „Szpula”), posiadającego holenderskie obywatelstwo, hodowcę rasowych gołębi z Pruszkowa. A.Sz. był przez kilka tygodni przetrzymywany w wili D.Z. na Lazurowym Wybrzeżu. Francuski kodeks karny penalizuje pozbawienie człowieka wolności.

Czy polską ustawę karną można będzie zastosować do sprawcy przestępstwa po jego powrocie do Polski?

Kazus 4

Zgodnie z art. 206 Kodeksu karnego z 1997 roku: *„Kto zawiera małżeństwo, pomimo, że pozostaje w związku małżeńskim, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”*. Stanisław N. (obywatel RP stanu wolnego) w 2001 roku wyjechał do Arabii Saudyjskiej, gdzie w latach: 2001, 2002 i 2003 zawarł trzy związki małżeńskie z obywatelkami (kolejno) Arabii Saudyjskiej, Jemenu i Kataru. Zgodnie z prawem saudyjskim, jemeńskim i katarskim bigamia nie stanowi przestępstwa.

Czy w przypadku powrotu do Polski Stanisław N. będzie mógł być osądzony przed polskim sądem i skazany na podstawie art. 206 K.k.?

Kazus 5

Karim S. – obywatel Bangladeszu – na pokładzie zarejestrowanego w Polsce statku powietrznego lecącego z Pekinu do Warszawy dopuścił się czynu określonego w art. 278 § 1 Kodeksu karnego z 1997 roku (*„Kto zabiera w celu przywłaszczenia cudzą rzecz ruchomą podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”*) na szkodę obywatela Federacji Rosyjskiej Fiodora G. Czyn popełniony został wówczas, gdy statek powietrzny znajdował się na terytorium Federacji Rosyjskiej.

Czy po wylądowaniu w Warszawie Karim S. będzie mógł zostać osądzony przed sądem polskim na podstawie przepisów polskiej ustawy karnej?

Kazus 6

Dnia 21 grudnia 1988 roku samolot Boeing 747-121 linii lotniczych *Pan American* (lot nr 103 z Londynu do Nowego Jorku) został wysadzony w powietrze w chwili, gdy znajdował się nad terytorium Szkocji. W rezultacie katastrofy zginęło 259 pasażerów (obywateli Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Tajlandii, Francji i Holandii) i członków załogi, a także 11 mieszkańców Lockerbie, w pobliżu której spadł wrak statku powietrznego.

W toku postępowania karnego, które wszczęte zostało po katastrofie uprawdopodobniono, że walizka z ładunkiem wybuchowym nadana została w porcie lotniczym na terytorium Malty, przez osobę, która wykupiła bilet lotniczy na trasie: Malta (Luqa Airport) – Frankfurt – Londyn - Nowy Jork.

Jakie państwa będą uprawnione do ścigania oraz osądzenia sprawców czynu?

Kazus 7

Trudniące się produkcją i sprzedażą komponentów do pasz dla nierogacizny Spółki A i B (z siedzibami odpowiednio w: Amsterdamie i Brukseli) zawarły w Amsterdamie umowę określającą ceny, po jakich sprzedawać będą swoje produkty do odbiorców w Stanach Zjednoczonych. Jeden z amerykańskich kontrahentów obu spółek wszczął przed sądem Stanów Zjednoczonych postępowanie przeciwko nim, zarzucając naruszenie przepisów amerykańskiej ustawy w sprawie przeciwdziałania praktykom monopolistycznym. Sąd w Nowym Jorku uznał swą jurysdykcję w tej sprawie i nałożył na spółki A i B kary finansowe.

Czy Stany Zjednoczone wykonując jurysdykcję wobec spółek A i B działały zgodnie z prawem międzynarodowym?